

**Київський університет імені Бориса Грінченка**

**УКРАЇНА В СИСТЕМІ ЗМІН ПАРАДИГМИ  
СВІТОПОРЯДКУ XX-XXI СТОЛІТЬ**

**2016**

УДК 323+327(477)"19/20"  
ББК 66.3(4Укр)+66.4 (4Укр)  
У 45

**Рецензенти:**

*Срібняк Ігор Володимирович* – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії Київського університету імені Бориса Грінченка

*Марочко Василь Іванович* – доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту історії України НАН України

У 45      **Україна в системі змін парадигми світопорядку XX-XXI століть:** монографія / Наукова редакція д.і.н. доцента. О.О. Салати. – Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. – 250 с.

ISBN 978-966-924-195-5

Монографія присвячена широкому колу питань історії України та світу XX-XXI століть. У дослідженні представлено українське питання в геополітичних концепціях світопорядку XX століття та в умовах сучасних геополітичних і геоekonomічних викликів. Предметом уваги дослідників стали питання історичної долі України в концепціях країн Європи у XX столітті, зміни в геополітичному становищі країн світу та їх вплив на Українську державу. У працях окремих авторів міститься аналіз розвитку української держави в умовах сучасних геополітичних і геоekonomічних викликів, зокрема російські стратегії як загроза національній безпеці України; розгортання «гібридної» війни Російської Федерації в умовах системної кризи державної організації України, а також розвиток національних особливостей у світовому цивілізаційному процесі. Монографічна праця акцентує увагу на проблемах, які поставали перед Україною протягом XX-XXI століть, світових процесах.

УДК 323+327(477)"19/20"  
ББК 66.3(4Укр)+66.4 (4Укр)

ISBN 978-966-924-195-5

© Київський університет  
імені Бориса Грінченка, 2016

## ЗМІСТ

|                                                                                                                                                                             |            |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| Передмова. Україна – пошук власного шляху в цивілізаційному просторі Європи ( <i>Салата Оксана</i> ) .....                                                                  | 4          |
| <b>УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ В ГЕОПОЛІТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЯХ СВІТОПОРЯДКУ XX СТОЛІТТЯ.....</b>                                                                                          | <b>15</b>  |
| Україна в польських концепціях Міжмор'я: 1921-1946 рр. ( <i>Афанасьєв Ілля, Україна</i> ) .....                                                                             | 15         |
| Українське питання в дипломатичній діяльності УНР і ЗУНР на території Королівства СХС ( <i>Саган Галина, Україна</i> ) .....                                                | 33         |
| Україна в концепції воєнно-політичної стратегії нацистської Німеччини ( <i>Салата Оксана, Україна</i> ) .....                                                               | 48         |
| “Міф України” і його новітні інтерпретації у гібридних жанрових структурах материкової та діаспорної драми ( <i>Бондарєва Олена, Україна</i> ) .....                        | 82         |
| Ідея України – вибрані літературні концепції ( <i>Хвильовий – Андрухович – Забужко</i> ) ( <i>Новацькі Альберт, Польща</i> ) .....                                          | 123        |
| Українське питання в стратегії заходу за доби холодної війни ( <i>Головченко Володимир</i> ) .....                                                                          | 134        |
| <b>УКРАЇНА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ І ГЕОЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ .....</b>                                                                                              | <b>154</b> |
| Вітчизняні світоглядні трансформації в контексті подій Другої світової війни: погляди зарубіжної історіографії для сьогодення ( <i>Головко Микола, Україна</i> ) .....      | 154        |
| Російські стратегіями як загроза національній безпеці України ( <i>Троян Сергій, Киридон Алла</i> ) .....                                                                   | 173        |
| Український вектор імперської геополітики Російської Федерації на початку XXI ст. ( <i>Гольцов Андрій</i> ) .....                                                           | 191        |
| Розгортання «гібридної» війни Російської Федерації в умовах системної кризи державної організації України: інформаційно-комунікативні аспекти ( <i>Гулай Василь</i> ) ..... | 214        |
| Україна і Росія в геополітичні концепції Г. П. Федотова ( <i>Матюшевська Марія, Білорусія</i> ) .....                                                                       | 231        |

## **УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ В ДИПЛОМАТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УНР І ЗУНР НА ТЕРИТОРІЇ КОРОЛІВСТВА СХС**

Утвердження української державності після Першої світової війни вимагало від політиків УНР та ЗУНР титанічних дипломатичних зусиль, аби незалежність і соборність України стала доконаним фактом. Втрачені шанси у другому десятилітті XX ст. свідчать про низку чинників, які спричинили поразку державотворчих намірів українців. Різні боки проблеми знайшли висвітлення в історичній літературі. Однак, мало уваги приділено дипломатичній діяльності УНР та ЗУНР у Королівстві сербів, хорватів і словенців (Королівство СХС, 1929 р. – Королівство Югославія). Балканський регіон традиційно характеризувався москвофільськими настроями, які негативно впливали на тлумачення українського питання. Тому вивчення досвіду діяльності українських амбасадорів у Королівстві є надзвичайно актуальним, оскільки й нині на Балканах існує неоднозначне ставлення до України, до збройного конфлікту на Донбасі.

Неодноразово українські ЗМІ передавали інформацію про наявність серед сепаратистів сербських четників. За законами Сербії участь окремих осіб або груп осіб у збройних формуваннях найманців карається позбавленням волі на строк від шести місяців до восьми років, організація подібних формувань – від двох до 10 років. Однак, за даними управління прокуратури Республіки за цими двома частинами Карного кодексу не отримували жодних скарг [1]. Разом з тим офіційний Белград висловлював прихильну до України позицію. Останні факти українсько-сербської співпраці свідчать про розуміння подій на Сході України, і це не дивує, оскільки Сербія мала подібні проблеми на своїй території. Нажаль, вони завершилися втратою давньої сербської землі Косово, після проголошення ним у лютому 2008 р. незалежності. Попри низку своїх невирішених питань, 28 квітня 2015 р. Міністр без портфеля з питань європейських інтеграцій Ядранка Йоксимович разом з сербською делегацією взяла участь у Міжнародній конференції на підтримку України, що проходила в Києві, де від імені Уряду Республіки Сербія надала одноразову



допомогу в розмірі 100 тис. євро, призначену для потреб переселених осіб внаслідок збройного протистояння на Сході України [2]. І тут виникає низка запитань до керівництва України, до працівників ЗМІ, які жодним чином не висвітлюють інформацію про четників, про сербську допомогу ні в Україні, ні на Балканах. У нашій інформаційній політиці є ще багато прогалин, котрі не дозволяють Україні стати суб'єктом міжнародної співпраці.

Балкани є стратегічним регіоном для всієї Європи і Україна має докласти максимум зусиль до набуття в цьому регіоні, як і в інших, надійних союзників. Історія свідчить, що часто українськими заслугами користувалися інші держави, і насамперед це робила Росія. Так, у роки Першої світової війни в Російській імперії організовували благодійні пожертви, офіційно трактуючи їх як необхідні заходи, спрямовані на захист православної віри. Однак, із того, як вони відбувалися, випливає інший висновок. Про ставлення держави до цих заходів не хто інший, а сам ідеолог слов'янофільства в Росії І.С.Аксаков зазначав, що «пожертв було б у сто разів більше, якби не протидія уряду, який за будь-якої можливості забороняв такі збори» [3]. Разом з тим, держава була не проти того, щоб скористатись усіма позитивними сторонами благодійницької діяльності. І.С.Аксаков також розумів важливість цих акцій для імперії й зазначав: «Я вважаю, що самому уряду потрібна підтримка суспільної думки, потрібна у тому значенні, що вона може перед Європою втішати збуджені голови і демонструвати «законне співчуття населення» і навіть схвалювати через це власні заслуги для самоутвердження» [4].

Такої ж точки зору щодо оцінки благодійної діяльності в Російській імперії на користь слов'ян дотримується російський дослідник С.А.Нікітін [5]. Проте інший учений Т.Г.Снитко вважає, що імперія не була причетна до визвольних подій на Балканах і не підтримувала їх ні ідейно, ні матеріально. А жертвували на користь балканських народів у Російській імперії, зазначає Т.Г.Снитко, переважно прості люди. Зокрема він наводить такі дані: 80 % пожертв надходило від селян, 15 % – від робітників, 5 % – від дворян і купців [6]. З частиною висновків Т.Г.Снитко ми не можемо погодитися. Насамперед з тим, що це явище було типовим для всієї імперії. Так, дійсно, у звітах начальника ярославського жандармського управління були наведені аналогічні цифри. З московської жандармерії повідомляли, що найвідоміші московські купці Перлов і Єрмаков не

тільки нічого не дали у фонд допомоги сербам, але й заборонили організовувати збір пожертв у «своїх», тобто в тих, що перебували під їх покровительством, церквах [7]. А що стосувалось губерній на території України – Чернігівської, Херсонської, Київської, то у звітах жандармерій були дещо інші дані. Насамперед йшлося про всенародну підтримку й участь у благодійних жертвах на користь сербів та інших південних слов'ян. Також керівники жандармерій відзначали, що «цей рух виник і протікає без участі та сприяння влади і посадових осіб». Не було жодних повідомлень з приводу того, які саме верстви населення жертвували під час благодійних акцій. Більше того, архівні документи підтверджують думку про те, що українська інтелігенція, духовенство, підприємці брали активну участь в організації благодійних пожертв і вносили кошти на користь балканських слов'ян. Таким чином, усі прошарки української громадськості, на відміну від багатих представників російської спільноти, зі співчуттям поставилися до проблем південних слов'ян і намагалися максимально їм допомогти.

Напевно, ті та інші факти підтримки українцями сербів мав на увазі Патріарх Сербський Вікентій, коли перебував з візитом у Києві 1956 р. За святковим обідом у київському екзархаті Патріарх Вікентій у своїй промові зазначив: «Ми відвідали три головні центри Радянського Союзу: Москву, Ленінград і Київ. Скрізь нас зустрічали сердечно, і важко сказати, де було краще. Але хочу відзначити, що Київ для нас, сербів, особливо дорогий тому, що ми саме з Києва отримували допомогу і моральну підтримку в найважчі моменти нашого підневільного життя, коли нам загрожувала денаціоналізація і коли вороги православ'я хотіли нас відвернути від православної віри. У 1721 р. ми звернулися до Св.Синоду за допомогою, і він доручив Києву допомогти нам і послав допомогу в особі вчителя Максима Суворова та інших, які привезли з собою богослужбові книги й іншу літературу, відкрили школи і зайнялися просвітництвом сербського народу». Патріарх Вікентій наводив ще й інші приклади допомоги, а наприкінці зробив висновок: «А найголовніше те, що ми зберегли православ'я при допомозі Києва» [8].

Уже цих фактів достатньо, аби говорити про взаємну підтримку українського і сербського народів і нові перспективи взаємовигідної співпраці. Цікавим є досвід відстоювання українських інтересів

дипломатами УНР та ЗУНР на Балканах. Свого часу їм довелося докласти чимало зусиль. На зорі зародження зарубіжних українських представництв після Першої світової війни ні Королівство СХС, ні УНР не вбачали один в одному стратегічного партнера. Водночас інтереси молодих держав подекуди перетиналися, що й вимагало спільних зусиль для їх вирішення. Ідеться, зокрема, про роботу дипломатичних служб, захист інтересів своїх співвітчизників тощо. Королівство СХС стало прихистком для сотень українських біженців, які прибули на Балкани в складі т.зв. «білої» еміграції.

Окрім цього, на югославських землях проживало чимало українських переселенців (близько 20 тис. осіб), які разом із новоприбулими емігрантами потребували підтримки і захисту своєї батьківщини. На жаль, югослов'яни практично не розуміли об'єктивної необхідності й історичної доцільності відновлення незалежної Української держави. Ситуацію ускладнював той факт, що на політичній карті світу декілька століть не існувало такої держави, як Україна, а тому змінити сприйняття українських державотворчих процесів було важко, особливо в регіоні, де діяльність Російської імперії, а згодом і російських емігрантів, як правило, була спрямована на знищення навіть самої ідеї української державності.

Беручи до уваги ці обставини, керівництво УНР розпочало діяльність зі встановлення дипломатичних представництв у Королівстві СХС. Зрозуміло, що провідникам УНР довелося докласти чимало зусиль для того, щоб забезпечити закордонних українців хоча б мінімальним захистом із боку як держави походження, так і держави перебування, та поінформувати міжнародну спільноту про суть українського питання.

Тривалий час більшість представників керівництва Королівства СХС не розуміли й не вникали у події, які розгорталися в Україні. Вони, як і їхні попередники, планували співпрацювати з Російською імперією, а Україну бачили лише як її невід'ємну частину. Прихід до влади більшовиків у колишній Російській імперії призупинив повноцінні контакти югослов'ян із цим колись стратегічним партнером. Позиція керівництва Королівства СХС була раціональною і в дусі москвофільства – вони бажали мати справу з однією, хоч і ненадійною державою (радянською Росією), ніж з кількома, які виникали на руїнах Російської імперії. Тому Королівство не



поспішало налагоджувати дипломатичні відносини з УНР чи ЗУНР.

Присутність українців на югославських землях вимагала уваги від дипломатичних структур УНР і ЗУНР. Лідери української еміграції сподівалися, що з відкриттям української дипломатичної місії покращаться умови перебування українських біженців у Королівстві СХС.

Оскільки УНР не відразу після свого утворення відкрила дипломатичне представництво в Королівстві СХС, то українці, які перебували там, зверталися за допомогою до українських представництв у сусідніх державах. Найчастіше такі запити надходили до посла УНР в Австрії як до найближчої української місії. З часом це взяли до уваги керівники УНР, і дипломатів у Відні зобов'язали «перейматися» українцями на югославських землях. У 1919 р. послові УНР в Угорщині Я.І. Біберовичу доручили одночасно виконувати повноваження посла в Югославії [9]. Однак його діяльність у становленні закордонного представництва України на Балканах була мало результативною. У жовтні 1919 р. керівництво УНР вирішило призначити посла УНР у Югославії. За наказом міністра закордонних справ УНР А. Лівницького, ним став Григорій Микетей.

На той час у Белграді вже перебував представник ЗУНР – колишній шкільний товариш Г.Микетея Петро Франко, який опікувався українськими полоненими. Уряд ЗУНР просив Г.Микетея замінити П. Франка і перебрати на себе його функції. Таким чином, новопризначений посол отримав доручення від двох українських урядів, які поставили перед ним однакові завдання: 1) донести суть української справи до керівництва та громадськості Королівства СХС; 2) захищати інтереси українців на югославських землях [10]. Перед початком місії Г.Микетей зустрівся у Відні з П. Франком, який повідомив, що ситуація з українською справою в Белграді надто складна тому, що більшість сербських урядовців має русофільські настрої. Ця інформація стривожила Г. Микетея, він навіть якийсь час вагався, чи їхати до Югославії, оскільки не був упевнений, що зможе змінити там ситуацію на краще. Тому ще у Відні, посол почав готувати ґрунт для майбутньої місії в Югославії.

Г.Микетей зустрівся з українським послом у Відні В.Сінгалевицем і послом Югославії у Відні Погачніком. Обидва підтримали ідею Г.Микетея з приводу того, що для виконання своєї



місії необхідно спиратися на вихідців із України. Також Г.Микетей вирішив розгорнути активну співпрацю з югославськими політиками – колишніми депутатами віденського парламенту, з якими він був знайомий із часів Першої світової війни, коли працював у Відні в представництві Червоного Хреста. З огляду на ці обставини, Г.Микетей сподівався на результативну дипломатичну службу в Королівстві СХС, коли вирушив до країни призначення. Свою діяльність розпочав зі столиці Хорватії м.Загреба, де мав кілька важливих зустрічей. Спочатку кілька днів провів у садибі хорватської письменниці Ади Медвецької, вдови оперного співака українця Романа Любинецького. Письменниця пообіцяла вирішити проблему публікацій статей про українську справу в позапартійному журналі «Обзор» (часопис зажив слави друкованого органу Югославії, який впливав на формування громадської думки з важливих питань) [11].

Важливою також була зустріч із греко-католицьким єпископом Діонізієм Нярадї, з яким посол був знайомий від 1917 р. Єпископ поінформував Г.Микетея про внутрішні справи Югославії й організував йому кілька важливих зустрічей, зокрема з депутатом югославського парламенту професором Янком Шімраком, провідним діячем хорватської католицької партії. Я.Шімрак зазначив, що вже вніс до програми партії українське питання. Також Д.Нярадї познайомив Г.Микетея з ректором Духовної семінарії о. Северовичем і директором католицької гімназії о.Каляєм, які пообіцяли писати на українські теми в хорватських журналах [12].

Після Загреба Г.Микетей розгорнув свою діяльність у Любляні. Там зустрівся з депутатом Франком Самодеєм, який ще й редагував впливовий словенський журнал «Словенець». Ф.Самодей пообіцяв на сторінках журналу підтримати українське питання. На той час у Словенії вже друкували статті про Україну, і робив це журнал «Вперед», з керівництвом якого Г.Микетей теж згодом познайомився.

У такий же спосіб посол вивчав ситуацію в Боснії і Герцеговині (БіГ). У Сараєво гуртувалася значна кількість української інтелігенції. Наприклад, у судовій системі майже всі вищі посади займали вихідці з України. Очолював Крайовий суд українець Вікентій Яворський, посаду президента сенату займав українець Михайло Зобків і т.д. До речі, в БіГ від часу входження її до складу Королівства СХС, з усіх державних структур звільнено всіх чужинців, окрім українців. Їх багато працювало в жандармерії

(близько 50 осіб), де після реорганізації вони продовжували свою службу на різних посадах [13].

Г.Микетею в БіГ організували зустріч з українцями в одному з найпрестижніших готелів Сараєво – «Європа», де посол виступив із доповіддю про політичне й економічне становище в Україні. У столиці БіГ М.Зобків познайомив Г.Микетея з відомим боснійським адвокатом Стрикачем. Той дав послові рекомендаційного листа до керівника Сербської радикальної партії Стояна Протича, який двічі очолював Уряд Королівства СХС (грудень 1918 – липень 1919 р.; лютий–травень 1920 р.).

Порушувати питання про українську справу перед сербськими радикалами було надзвичайно складно, оскільки це була найбільша партія Югославії, яка дотримувалася русофільських настроїв. Члени партії для демонстрації своєї прихильності до Росії спілкувалися російською мовою. Багато з них навчалися в Петрограді та мали дружин-росіянок.

Зустріч Г.Микетея з С.Протичем організував посол Чехословаччини в Югославії Каліна. Чехословацький дипломат також допоміг українському послові з приміщенням для представництва, виділивши одну кімнату в своєму посольстві. Г.Микетею дозволили користуватися дипломатичними кур'єрами й поштою при чехословацькому посольстві. Зустріч українського дипломата з С.Протичем пройшла успішно [14]. Прем'єр-міністр схвально відгукнувся про наміри України розбудовувати незалежну державу.

Г.Микетей здійснив також візит до Міністерства закордонних справ Королівства, де вже знали про зустріч із С.Протичем, а згодом підтримали вимоги України щодо Галичини на міжнародній мирній конференції. Це стало одним з успішних результатів дипломатичної діяльності Г.Микетея в Югославії. Та офіційного представництва України в Королівстві СХС так і не вдалося відкрити, хоч потреба в цьому щодня зростала.

Кількість українців на Балканах збільшувалася. Додалося ще дві хвилі біженців у 1920 р. – після Новоросійської катастрофи армії Денікіна та після розгрому армії Врангеля. У той час Крим залишили тисячі людей, сотні українських сімей. Еміграційним процесам сприяли чутки про доброзичливе ставлення до «руських емігрантів» у Югославії. Тому багато українців та представників інших народів

Російської імперії переїхало туди з Туреччини, Болгарії та Румунії. Більшість біженців становили військові. Для дипломатичної місії УНР виокремити українців із загального потоку емігрантів видавалося надто складним процесом – майже всі вони реєструвалися під загальною назвою «русский».

Треба віддати належне керівництву Королівства СХС, яке чимало робило для полегшення становища біженців. Насамперед усім було визначено державну допомогу у розмірі 400 динарів на місяць. Інколи до цих коштів додавалася допомога благодійних організацій й приватних осіб. Матеріальне становище українських емігрантів на чужині, як писав один із біженців, «що далі, то гірше» [15]. «Якби не надія про скоре повернення до Батьківщини, то життя було б тут неможливе», – читаємо в іншому листі українського емігранта [16]. Самі ж біженці і навіть працівники МЗС УНР, вважали, що всі проблеми спричинені відсутністю організації емігрантського життя українців у Югославії. Російські емігранти мали свої представництва, організації, які допомагали їм швидко знаходити помешкання, улаштовуватися на роботу тощо.

Представник російських емігрантів С.Палеолог, колишній полтавський поміщик, заснував у Белграді «Управу руської державної допомоги з улаштування руських емігрантів у Королівстві СХС». Згодом, з допомогою російського гвардійського ротмістра Шабельського, С.Палеолог заручився підтримкою вищих придворних кіл Белграда. Росіяни домоглися того, що матеріальне забезпечення російських біженців перейшло до «Державної комісії», яку сформували три сербські високопосадовці. Російським монархістам удалося влаштувати туди своїх діячів, зокрема полковника-юриста Плетньова, який став керуючим справами вищезгаданої Комісії. Невдовзі російські емігранти, а згодом і українські, опинилися в Югославії під впливом російських монархістів [17].

Загальна зорієнтованість російської еміграції, до якої місцева громадськість зараховувала й українців, швидко викликала неприйняття з боку значної частини югославського суспільства. У хорватському часописі «Yutarni List» 19 травня 1920 р. була надрукована стаття «Коли вмерлі оживають». Основна ідея автора полягала в тому, щоб довести, що Врангель і його однодумці – це «жменька політичних сліпців, які на хребті руської революції були викинуті сюди до нас... продовжують і в нашій Батьківщині ту ж



пагубну політичну роботу, котра головним чином була причиною останньої безприкладної трагедії руського народу» [18].

Російські часописи в Югославії не втрачали можливості скомпрометувати у своїх статтях представників української еміграційної спільноти, українську ідею загалом. Журнал «Новое время» від 9 травня 1920 р. (ч.113) писав, що українські селяни «шукають винних у біді, яка спіткала Росію, вбачають у євреях винуватців революції». Провокаціями проти українського народу займався і часопис російського шовініста Бурцевського «Общее Дело». Останній у свої статтях зводив суть української справи до єврейських погромів.

Ці та подібні публікації екстремістської російської еміграційної преси дезорганізовували українську еміграцію, відволікали її інтелектуальні сили на непотрібні дискусії щодо правильного розуміння суті українського питання. Згодом тиск і упередженість керівництва російської монархічної еміграції відчували навіть їхні співвітчизники – росіяни. Пересічних росіян-біженців почали ставити в такі умови, що вони змушені були «покірно нести дань». Зокрема, із тих 400 динарів, що виділяв уряд Югославії, керівники емігрантів «умудрялися сделать сбережения», і від середини 1920 р. одинокі біженці почали отримувати 340 динарів, а сім'ї – лише 440 динарів. Проте навіть ці кошти часто затримувалися.

Монархісти встановили спеціальний нагляд за т.зв. «військовими» біженцями. Незалежно від виборчого комітету, який призначався Урядом Королівства СХС, монархісти призначали для кожної колонії (регіон компактного проживання емігрантів) свого «коменданта». Російський військовий агент у Белграді надав цим комендантам право не лише пильнувати, а й навіть «атестувати» всіх без урахування їхнього звання і статусу. Тобто уповноважений молодий комендант «атестував» навіть генералів. І всі змушені були терпіти, бо без цієї «атестації» жоден колишній військовий не міг улаштуватися на роботу, отримувати пільги тощо.

Уряд Королівства СХС, зважаючи на скрутне матеріальне становище емігрантів, дозволив їм вільно пересуватися територією країни. На залізниці для цієї категорії пасажирів був навіть запроваджений безкоштовний проїзд. Проте монархістам така пільга видалась невідповідною – улітку 1920 р. вони домоглися не лише обмеження вільного пересування емігрантів, а й максимально

ускладнили виїзд за кордон. Емігранти скаржилися: «Порядній людині, щоб виїхати, треба чекати півроку, а прихвосню в два місяці обробляли цю справу» [19].

Непорядність монархістів у ставленні до своїх співвітчизників, а тим більше до всіх інших емігрантів, спостерігалася в усьому. Наприклад, в одній з найбільших російських колоній у м. Нові Сад наприкінці серпня 1921 р. були призначені збори про прислання до постанови Рейхенгальського монархічного з'їзду. Зі 1100 біженців колонії 200–250 осіб були монархістами; на збори прийшло лише 88 осіб. Незважаючи на це, прийняли рішення від імені всієї колонії «одноголосно прилучитися до постанови Рейхенгальського з'їзду». Аналогічно приймалися й інші рішення російських еміграційних кіл у Югославії [20].

Без співробітництва з монархічними організаціями емігрантам вижити було надзвичайно важко, особливо українцям. Ідеологи російських монархістів стверджували, що України немає, а слово «українець» вважали ганебним і замість нього вживали «малорос». Таке розуміння російські монархісти нав'язували урядовцям Югославії і самі успішно популяризували свої українофобські ідеї: наприклад, вони добилися того, щоб листи, написані українською мовою, вилучалися на пошті й не надходили до адресата [21]. Лідери української еміграції сподівалися, що влада Югославії цього не знала, і вірили, що з відкриттям української дипломатичної місії покращаться умови життя українських біженців у Королівстві СХС.

За відсутності українського дипломатичного представництва в Королівстві СХС українці вимушено зверталися за допомогою до представництв УНР та ЗУНР у сусідніх державах. Найчастіше, як уже зазначалося, такі запити надходили до українського посла в Австрії. У червні 1920 р. колишній штаб-ротмістр російської армії звернувся до посольства з проханням дозволити йому сформувати військову одиницю з українців та інших слов'ян («великоросів та білорусів»), які «не підтримали вузько шовіністичні погляди армії генерала Врангеля і тому не можуть більше воювати у складі Кримської армії, але мають бажання повернутися в Україну і продовжити боротьбу з більшовиками» [22]. Українці зверталися і з інших проблем, як

\* У баварському курортному містечку Рейхенгаль у травні 1921 року проходив загальноросійський з'їзд монархістів, на якому прийняли рішення спрямувати діяльність монархістів на встановлення в Росії влади «царя з дому Романових відповідно до закону про престолонаслідування».

правило, стосовно матеріального забезпечення, сприяння в облаштуванні житла, пошуку роботи тощо. На той час у Королівстві СХС проживало понад 30 тис. українців, і щодня їхня кількість зростала за рахунок військових (понад 5 тис. осіб) із армії Врангеля [23]. Вирішувати проблеми стількох людей на відстані, та ще й на території іншої держави, украй складно. Тому вкотре виникла об'єктивна необхідність активізувати діяльність дипломатичного представництва УНР у Королівстві СХС.

Початком роботи такого представництва можна вважати призначення у січні 1921 р. М.Славинського уповноваженим у вирішенні справ громадян УНР у Королівстві СХС, а також у роботі, «потрібної для цього заступництва УНР та оборони прав та інтересів її громадян». М.Славинський уже виконував обов'язки голови дипломатичної місії УНР у Чехословаччині; окрім цього, йому доручили створити дипломатичну службу в Королівстві СХС і керувати її діяльністю, про що потім звітувати до МЗС УНР [24].

Через об'єктивні обставини українцям було складно організувати тут дипломатичну діяльність, тим більше коли офіційний Белград не визнавав факту існування УНР. Проросійські настрої, які домінували у сербських політичних колах, перешкоджали налагодженню політичної співпраці югославської держави з УНР. Але хорватська, словенська, македонська частини владного представництва Королівства були конструктивно налаштовані щодо визнання УНР та співпраці з нею. Тому, скориставшись такою не зовсім стандартною ситуацією, М.Славинський вирішив розгорнути діяльність української дипломатичної місії у не-сербських регіонах.

Найсприятливішою для цього склалася ситуація в Хорватії. Наприкінці лютого 1921 р., за рекомендацією колишнього юрисконсульта МЗС УНР М.Петрова, консулом УНР у Хорватії було призначено С.Лук'яновича [25]. За відгуками сучасників, цей «найвидатніший абориген української колонії» мав великий досвід спілкування з місцевою владою, знав хорватську й кілька західноєвропейських мов. Свою працю він готовий був здійснювати безкоштовно «задня української держави, допомоги українським емігрантам в Югославії» [26].

Ще до свого призначення С.Лук'янович розробив і надіслав до МЗС УНР план діяльності Генерального консульства УНР у Хорватії з місцем розташування в Загребі. Насамперед С. Лук'янович



проаналізував стан української справи в Югославії, яка на той час була визначена центральною владою як ворожа. На нашу думку, слід погодитися з висновком С.Лук'яновича про те, що таке ставлення до «українського питання» було сформоване перш за все під тиском російських емігрантів-шовіністів. Водночас С.Лук'янович висловив надію на те, що за сприяння «хорватського елементу», тобто входження хорватів до Уряду Королівства СХС, та завдяки їхньому прихильному ставленню до «української справи» в Югославії думка щодо української держави згодом зміниться на користь УНР.

С.Лук'янович добре розумів: пріоритетом у його роботі має бути активна діяльність, спрямована на формування «позитивного іміджу навколо української справи». З цією метою він пропонував активізувати політику згуртування українських емігрантів, створити Український еміграційний комітет у Загребі та відкрити його філії в інших містах Хорватії. Нагальною була робота з українською академічною молоддю Загреба, яка могла виступати на зборах хорватської громадськості й об'єктивно інформувати про «українське питання», сучасний стан Української держави та про її історичне минуле. Важливе значення мала й організація благодійної діяльності в середовищі українських емігрантів, культурно-просвітницька робота з українським колоністами Воєводини, Боснії, Хорватії та інтернованими військовими армії Врангеля, які перебували у таборі в окрузі Шабац (Південно-Західна Сербія). На думку С. Лук'яновича, необхідно «добре поставити справу з поширення серед югославської громадськості української літератури у хорватських і сербських перекладах, організовувати концерти, вечорниці-знайомства з українською культурою, розміщувати статті в місцевій періодиці тощо» [27].

Одразу після призначення С. Лук'янович розгорнув активну роботу в усіх напрямках. Уже в серпні 1921 р. М. Славинський повідомляв МЗС УНР про результати його праці: інтенсивна інформаційна діяльність у югославській пресі; організація українського інформаційного бюро, яке почало друкувати хорватською мовою інформаційні брошури про українців; матеріальна та моральна підтримка українських біженців, які прибували до Хорватії (економічна допомога, просвітницька робота тощо) [28].

Восени 1921 р., з метою поширення на всіх українських солдатів

Югославії опіки з боку консульської служби, заступник міністра закордонних справ УНР О.Ейхельман із Загреба рекомендував С.Лук'яновичу налагодити відносини з українським полковником Чоповським, який перебував у Петровородині і мав широкі ділові зв'язки в Югославії з керівництвом Головного штабу генерала Г.Янушевського. Саме там зберігалася найповніша інформація про українських військовослужбовців, які перебували на території Королівства СХС [29].

У червні 1921 р. М.Славинський зазначав, що завдяки дипломатичним зусиллям українських політиків відбулися значні зміни у настроях сербського уряду стосовно «української справи». За результатами цього повідомлення, до Белграда було надіслано меморандум МЗС про необхідність визнання УНР.

Ситуацію щодо сприйняття українців як нації, яка прагне мати незалежну державу, зуміла суттєво змінити дипломатична діяльність УНР і ЗУНР. Завдяки наполегливій праці її співробітників Г.Микетєя, а згодом і С.Лук'яновича, М.Славинського та їхніх соратників у Королівстві СХС велася пояснювальна робота про суть питання «українська ідея». Також їм удалося організувати надходження об'єктивної інформації для югославської громадськості про тогочасний стан справи в Українській державі, її історичне минуле тощо. Дбали про об'єднання інтернованих українських військових, про надання їм матеріальної та моральної підтримки. Були налагоджені зв'язки з українцями, які переселилися до югославських земель ще в попередні часи. Проте прихід до влади в Україні більшовицького режиму перешкодив подальшій активній діяльності дипломатичної місії УНР та ЗУНР у Королівстві СХС, яка за своїм характером і суттю була дійсно українською і такою її сприймала влада Королівства.

#### *Джерела та література:*

1. Чи покарають сербських найманців, які воюють за терористів на Донбасі. Інформатор.
2. Офіційний сайт посольства Республіки Сербія [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.kiev.mfa.gov.rs/ukr/news.php>

3. *Цит. за:* Никитин С.А. Русское общество и национально-освободительная борьба южных славян в 1875–1876 гг. / С.А. Никитин // Общественно-политические и культурные связи народов СССР и Югославии. – М., 1957. – С. 11.
4. Переписка И.С. Аксакова с кн. В.А. Черкасским (1875–1878) // Славянский сб. – М., 1958. – С. 146.
5. Никитин С.А. Русское общество и национально-освободительная борьба южных славян в 1875–1876 гг. / С.А. Никитин // Общественно-политические и культурные связи народов СССР и Югославии. – М., 1957. – С. 5–78.
6. Снытко Т.Г. Из истории народного движения в России в поддержку борьбы южных славян за свою независимость в 1875–1876 гг. / Т.Г. Снытко // Общественно-политические и культурные связи народов СССР и Югославии. – М., 1957. – С. 96.
7. *Там само.*
8. ЦДАВО України. – Ф. 4648. – Оп. 1. – Спр. 145. – Арк. 14–21.
9. Представители Западно-Украинской Народной Республики в других странах [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://wwhp.ru/znpr-m.htm](http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://wwhp.ru/znpr-m.htm)
10. Микетей Г. У місії до Югославії / Г. Микетей // Історичний календар-альманах «Червона Калина» на 1939 р. – Львів, 1938. – С. 146.
11. *Там само.* – С. 147.
12. *Там само.*
13. *Там само.* – С. 149.
14. *Там само.* – С. 152.
15. ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 624 – Арк. 87.
16. *Там само.* – Арк. 88–89.
17. *Там само.* – Арк. 90.
18. *Там само.*
19. *Там само.*
20. *Там само.* – Арк. 91.



- 21 *Там само.* – Арк. 90.
22. *Там само.* – Ф. 3581. – Оп. 3. – Спр. 40. – Арк. 3–3 зв.
23. *Там само.* – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 521. – Арк. 3–4.
24. *Там само.* – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 520. – Арк. 4.
25. *Там само.* – Арк. 9.
26. *Там само.* – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 521. – Арк. 3–4.
27. *Там само.* – Спр. 520. – Арк. 31–33.
28. *Там само.* – Арк. 9.
29. *Там само.* – Арк. 32.

## АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

**Афанасьєв Ілля Юрійович**, кандидат історичних наук, доцент кафедри реклами та зв'язків з громадськістю гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка (Україна)

**Саган Галина Василівна**, доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії Інституту суспільства Київського університету імені Бориса Грінченка (Україна)

**Салата Оксана Олексіївна**, доктор історичних наук, заступник директора з науковов-педагогічної та соціально-гуманітарної роботи Інституту суспільства Київського університету імені Бориса Грінченка (Україна)

**Бондарєва Олена Євгенівна**, доктор філологічних наук, професор, директор Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка (Україна)

**Новацкі Альберт**, доктор філософії, професор Люблінського Католицького університету імені Йосана Павла II, (Республіка Польща)

**Головченко Володимир Іванович**, доктор політичних наук, старший науковий співробітник Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, (Україна)

**Головко Микола Леонтійович**, доктор історичних наук, професор кафедри зовнішньої політики та дипломатії Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України, (Україна)

**Троян Сергій Станіславович**, доктор історичних наук, професор кафедри зовнішньої політики та дипломатії Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України (Україна);

**Киридон Алла Миколаївна**, доктор історичних наук, директор Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво» (Україна)

**Гольцов Андрій Геннадійович**, кандидат географічних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Інституту суспільства Київського університету імені Бориса Грінченка

**Гулай Василь Васильович**, доктор політичних наук, завідувач кафедри міжнародної інформації Національного університету «Львівська політехніка»

**Матюшевська Марія Йосипівна**, кандидат історичних наук, доцент кафедри археології та спеціальних історичних дисциплін Могильовського державного університету імені А.О. Кулешова (Республіка Білорусь)

# УКРАЇНА В СИСТЕМІ ЗМІН ПАРАДИГМИ СВІТОПОРЯДКУ XX-XXI СТОЛІТЬ

*монографія*

**Рецензенти:**

*Срібняк Ігор Володимирович, Марочко Василь Іванович*

Підписано до друку 25.01.16.  
Формат 84х60/16. Папір офсетний.  
Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.  
Умов. друк. арк. 15,62. Обл.-вид. арк. 14,70.  
Наклад 100 прим.

Віддруковано з оригіналів замовника.  
ФОП Корзун Д.Ю.

Видавець та виготовлювач ТОВ «Нілан-ЛТД»  
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до  
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів  
видавничої продукції серія ДК № 4299 від 11.04.2012 р.  
21027, а/я 8825, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.  
Тел.: (0432) 69-67-69, 603-000.